

Η υπόσχεση και η απειλή της αγγλικής ως «ευρωπαϊκής» γλώσσας.

Phillipson, R. 1999. Η υπόσχεση και η απειλή της αγγλικής ως «ευρωπαϊκής» γλώσσας.

Στο "Ισχυρές" και "ασθενείς" γλώσσες στην Ε.Ε: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού (πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Θεσσαλονίκη Μάρτιος 1997), επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, 1ος τόμ., 304-319. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

© Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Περιεχόμενα

- [Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ](#)
- [ΠΛΑΙΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ](#)
- [ΑΡΧΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ](#)
- [Βιβλιογραφικές αναφορές](#)

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Θα ήθελα να αρχίσω προτείνοντας ένα σύνολο οκτώ θέσεων ή ισχυρισμών που κατά τη γνώμη μου αποδίδουν την πρόκληση που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) όσον αφορά τη [γλωσσική πολιτική](#) της ^[1]:

1) Η ΕΕ αποτελεί ένα χώρο δοκιμής στην εφαρμογή πολιτικών που προάγουν την ποικιλομορφία και σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος οι δυνάμεις της αγοράς, σε εθνικό και σε υπερεθνικό επίπεδο, να προωθούν την πολιτισμική και γλωσσική ομογενοποίηση, με αποτέλεσμα η αγγλική να αποτελεί υπόσχεση για κάποιες ομάδες και πολιτισμικές αξίες και απειλή για άλλες.

2) Οι προσπάθειες σε υπερεθνικό επίπεδο για την εκμάθηση ξένων γλωσσών και οι πρόσφατες προσπάθειες για κωδικοποίηση των γλωσσικών δικαιωμάτων είναι σημαντικές, αλλά είναι απίθανο να αποτελέσουν δραστικό αντίβαρο στην ορμητική πορεία της αγγλικής.

3) Μεγάλο μέρος της επένδυσης για την εκμάθηση ξένων γλωσσών στα σχολεία είναι αντιπαραγωγικό, και γι' αυτό αποτελεί μια σχετική σπατάλη. Το ίδιο ισχύει και για την ευρύτατη αποτυχία εκμετάλλευσης του πόρου που αποτελούν οι μητρικές γλώσσες των μεταναστών, παρά τις δυνατότητες που προσφέρουν αυτές οι γλώσσες και αυτοί οι πολιτισμοί ακόμη και για εμπορικούς σκοπούς.

4) Οι μαρτυρίες από τα ανά τον κόσμο σχολεία που εκπαιδεύουν πολύγλωσσα παιδιά (ιδιαίτερα τα [«Ευρωπαϊκά» σχολεία](#)) και οι μεταβαλλόμενοι τύποι διγλωσσίας των νεότερων ανθρώπων δείχνουν ότι υπάρχει ανάγκη πλήρους επανεξέτασης των στρατηγικών και των μοντέλων της διδασκαλίας ξένων γλωσσών.

5) Η υποστήριξη κάποιας κατασκευασμένης γλώσσας, συγκεκριμένα της εσπεράντο, έχει κατά παράδοξο τρόπο την πιθανότητα να συνεισφέρει περισσότερο από την υπάρχουσα εκπαιδευτική πρακτική στη ζωτικότητα ενός ευρύτερου φάσματος γλωσσών και να συγκροτήσει άτομα με υψηλά επίπεδα επάρκειας σε αρκετές γλώσσες και σε μια πιο δημοκρατική διαχείριση της γλωσσικής οικολογίας της Ευρώπης. Ωστόσο, υπάρχει αδιαφορία για την εκδοχή της κατασκευασμένης γλώσσας τόσο από τους πολιτικούς όσο και από τους ακαδημαϊκούς, χωρίς να εξαιρούνται και οι κοινωνιογλωσσολόγοι.

6) Η δραστηριότητα για τον σχεδιασμό γλωσσικής πολιτικής μέσα στην Ε.Ε. είναι ελάχιστη (έλλειψη επενδύσεων στον τομέα αυτό, σε αντίθεση με το υψηλότερο καθημερινό κόστος των υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας μέσα στους θεσμούς της Ε.Ε. αλλά και με τις επενδύσεις σε τεχνικές υποδομές επικοινωνίας, όπως οι δρόμοι, οι σιδηρόδρομοι, οι τηλεπικοινωνίες κλπ.). Το έργο γλωσσικής πολιτικής που παράγεται μέσα στην Ε.Ε. είναι πολύ λιγότερο από ό,τι σε άλλα μέρη του κόσμου (π.χ. Νότια Αφρική, Αυστραλία), με αποτέλεσμα η επιστημονική και γραφειοκρατική υποδομή που θα μπορούσε να κατευθύνει τη γλωσσική πολιτική να είναι εύθραυστη τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο.

7) Οι συστηματικές αρχές της γλωσσικής πολιτικής και της πολύγλωσσης εκπαίδευσης γίνονται ελάχιστα κατανοητές σε χώρες παραδοσιακά «μονογλωσσικές», τόσο από το

ευρύτερο κοινό όσο και από τους κύκλους που παράγουν πολιτική. Είναι, επομένως, επείγουσα η ανάγκη να τεκμηριωθούν τα σχετικά ζητήματα, να εντοπισθούν οι αιτιακοί παράγοντες, να παρουσιασθούν οι διαθέσιμες επιλογές, να συνδεθούν οι παράγοντες προσφοράς και ζήτησης μ' ένα φάσμα πολιτικών, οικονομικών, πολιτισμικών και γλωσσικών μεταβλητών, να εφαρμοσθούν οι αρχές των γλωσσικών δικαιωμάτων του ανθρώπου, να υπολογισθούν τα πιθανά αποτελέσματα ενός φάσματος κατευθύνσεων δράσης και να κινητοποιηθεί ο δημόσιος διάλογος.

8) Η γλωσσική πολιτική, ως διεπιστημονικό θέμα, θα πρέπει να συνδεθεί με πολιτικά κινήματα της βάσης και με ενδιαφερόμενες ομάδες στους χώρους των επιχειρήσεων, της εκπαίδευσης, των μαζικών μέσων ενημέρωσης και της πολιτιστικής ζωής, που αντιλαμβάνονται τη σημασία μιας ενδεδειγμένης γλωσσικής πολιτικής με όραμα.

ΠΛΑΙΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ

Το πλαίσιο μέσα στο οποίο αντιμετωπίζουμε αυτές τις προκλήσεις είναι αυτό της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Οι διαδικασίες αυτές έχουν στοιχεία οικονομικά, τεχνολογικά, πολιτισμικά και γλωσσικά. Η παγκοσμιοποίηση της αγγλικής μέσα σε διαφορετικά πλαίσια, μετα-αποικιακά, μετα-κομμουνιστικά και δυτικοευρωπαϊκά, είναι ένα διαπλεκόμενο νήμα μέσα σε μια ασύμμετρη ροή προϊόντων, ιδεών και επιχειρημάτων. Έτσι, ζούμε σ' έναν κόσμο όπου το 80% των ταινιών που προβάλλονται προέρχονται από την Καλιφόρνια, ενώ μόνο το 2% των ταινιών που προβάλλονται στη Βόρεια Αμερική προέρχεται από την Ευρώπη (Hamelink 1994, 114). Η τάση να δημιουργηθεί η εντύπωση ενός παγκόσμιου πολιτισμού μέσα από την παραγωγή για παγκόσμιες αγορές, έτσι ώστε τα προϊόντα και οι πληροφορίες να στοχεύουν στη δημιουργία «παγκόσμιων πελατών που θέλουν παγκόσμιες υπηρεσίες από παγκόσμιους προμηθευτές», μπορεί να ονομαστεί «Μακντοναλντοποίηση», πράγμα που σημαίνει ότι «το επιθετικό μάρκετινγκ σε εικοσιτετράωρη βάση, η ελεγχόμενη ροή πληροφοριών που δεν θέτει τους ανθρώπους μπροστά στα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα ενός οικολογικά καταστροφικού τρόπου ζωής, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα απέναντι στους τοπικούς πολιτισμικούς προμηθευτές, η παρεμπόδιση της τοπικής πρωτοβουλίας, όλα συγκλίνουν στη συρρίκνωση του τοπικού πολιτισμικού χώρου» (ό.π., 112).

Στον σύγχρονο κόσμο η φαντασιακή κοινότητα του εθνικού κράτους αντικαθίσταται από παγκόσμιες και περιφερειακές συμμαχίες και οργανισμούς, κυβερνητικούς, μη κυβερνητικούς και ιδιωτικούς. Τώρα πλέον είναι ολόκληρος ο κόσμος που γίνεται

φαντασικό αντικείμενο, καθώς διαμορφώνεται από τους μεγιστάνες των ΜΜΕ, τις πολυεθνικές εταιρίες, τους συντάκτες κειμένων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους διοργανωτές «διεθνών» συνεδρίων.

Στις μέρες μας γίνονται πολλές συζητήσεις για τη γλωσσική πολιτική στα ΜΜΕ, στην εκπαίδευση, στην εθνική και υπερεθνική πολιτική, αλλά είναι εντυπωσιακή η απουσία ρητών και σαφών γλωσσικών πολιτικών. Υπάρχουν πολλές πολιτικές, κάποιες εθνικές, κάποιες υπο-εθνικές/περιφερειακές, κάποιες υπερεθνικές. Υπάρχουν κανονισμοί και νόμοι, άλλοι εθνικοί και άλλοι υπερεθνικοί, που ρυθμίζουν κάποιες χρήσεις ή περιοχές της γλώσσας. Υπάρχει επίσης μεγάλη ιδιωτική ή εμπορική ανάμειξη, τόσο με την εμπορευματοποίηση της ψυχαγωγίας, της μάθησης, των ειδήσεων, όσο και με καταναλωτικά αγαθά που ευνοούν τις κυρίαρχες γλώσσες. Αλλά το μεγαλύτερο μέρος της ισχύουσας γλωσσικής πολιτικής στα κράτη-μέλη της Ε.Ε. και στους υπερεθνικούς θεσμούς της ίδιας της Ε.Ε. είναι έμμεση, συγκαλυμμένη και υποταγμένη σε μια ηγεμονιστική γλωσσική τάξη, σύμφωνα με την οποία μερικές γλώσσες είναι περισσότερο ίσες από τις άλλες και αυτό θεωρείται φυσιολογική κατάσταση πραγμάτων.

Η αγγλική, σαν φαβορί του αγώνα, επωφελείται από πολλές δομές και ιδεολογίες που εδραιώνουν το γόητρό της και τους συνειρμούς επιτυχίας και επιρροής που προκαλεί. Η πρωτοκαθεδρία της έχει δραστήρια προωθηθεί από τα «αγγλόφωνα» κράτη στη διάρκεια των πέντε προηγούμενων αιώνων και συνεχίζει να προωθείται. Από τις πρώτες πολιτικές δηλώσεις του Malcolm Rifkind, όταν έγινε υπουργός εξωτερικών της Βρετανίας, ήταν ότι η Βρετανία είναι «παγκόσμια δύναμη με παγκόσμια συμφέροντα χάρη στην Κοινοπολιτεία, την Ατλαντική Συμμαχία και την αυξανόμενη χρήση της αγγλικής γλώσσας» (αναφέρεται στην εφημερίδα *The Observer*, 24.9.1995). Σύμφωνα με τις δημοσιεύσεις του Βρετανικού Συμβουλίου, η Βρετανία προωθεί την αγγλική με σκοπό «να εκμεταλλευθεί τη θέση της αγγλικής γλώσσας για την προώθηση των βρετανικών συμφερόντων» στο πλαίσιο της διατήρησης και επέκτασης «του ρόλου της αγγλικής ως παγκόσμιας γλώσσας του επόμενου αιώνα... Η γνώση της αγγλικής καθιστά τους ανθρώπους ανοιχτούς στα πολιτισμικά επιτεύγματα της Βρετανίας, τις κοινωνικές της αξίες και τους επιχειρηματικούς της στόχους» (από το δελτίο Τύπου των εγκαινίων του «English 2000», Μάρτιος 1995). Μπορεί φυσικά να υποστηρίξει κανείς ότι η αγγλική μπορεί να εξυπηρετήσει ένα πλήθος άλλων σκοπών, και αυτό κάνει, και ότι μια τέτοια επίσημη θέση αποτελεί απλώς ευσεβείς πόθους. Κατά τη γνώμη μου, αυτό θα ήταν μεταμοντερνιστικός στρουθοκαμηλισμός, τον οποίο η κοινωνιολογία της γλώσσας και η γλωσσική πολιτική, ως επιστημονικοί χώροι, πρέπει να αποφεύγουν.

Για να διαγνωσθεί με ποιους τρόπους η αγγλική αποτελεί ελπίδα ή απειλή μέσα στην Ευρώπη, πρέπει τέτοια είδη λόγου αλλά και σχέσεις εξουσίας να ενταχθούν μέσα στη *de facto* ιεραρχική γλωσσική τάξη. Θεωρητικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί με βάση την

αρχή της ισότητας των [επίσημων γλωσσών και των γλωσσών εργασίας](#), η οποία έχει καθιερωθεί με αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της

[Συνθήκης του Μάαστριχτ](#)

που εκθειάζουν τη γλωσσική πολυμορφία. Από την άλλη μεριά όμως, οι πιέσεις της παγκοσμιοποίησης, της μακντοναλντοποίησης της «ελεύθερης» αγοράς, της διεθνοποίησης (συμμαχίες, αυτοκρατορίες ΜΜΕ) και του «ευρωπαϊσμού» (της προσπάθειας δηλαδή των κρατών-μελών, κατόπιν κοινής συμφωνίας, να θέσουν κανόνες και να διαχειριστούν διαδικασίες αυτού του είδους), όλα αυτά προωθούν την αγγλική μέσω γλωσσικών πολιτικών και διαδικασιών που είναι ασύμμετρες και ηγεμονιστικές.

Ένα σημαντικό εμπειρικό ερώτημα που χρειάζεται διερεύνηση είναι κατά πόσο η εξάπλωση της αγγλικής και άλλων κυρίαρχων γλωσσών εξυπηρετεί την ενθάρρυνση και την προαγωγή άλλων γλωσσών και πολιτισμών ή συμβαίνει το αντίθετο. Η γλωσσική οικολογία χρειάζεται διερεύνηση σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο με θεωρητικά σαφείς τρόπους, για να απαντηθούν έγκυρα τα ερωτήματα σχετικά με τη γλωσσική κυριαρχία και να προσδιορισθούν οι επιπτώσεις ως προς τις «μεγάλες» και τις «μικρές» γλώσσες. Το μόνο που μπορώ να κάνω μέσα στα στενά πλαίσια αυτής της ανακοίνωσης, είναι να αναφέρω μερικές αρχές γλωσσικής πολιτικής και να προτείνω τρόπους να καταπιαστούμε μ' αυτές.

ΑΡΧΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

1. Οι γλώσσες «εξαπλώ νονται» ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών ν.

Οι αποδείξεις της συνειδητής προώθησης των κυρίαρχων γλωσσών βρίσκονται παντού. Η παγκόσμια παρουσία των ευρωπαϊκών γλωσσών και η ρητορική που τις συνοδεύει παγκοσμίως αποδεικνύουν το γεγονός αυτό. Η κινητήρια δύναμη της «εκπολιτιστικής αποστολής» της Γαλλίας δεν συμβολίζεται πλέον από τους ισχυρισμούς μιας εγγενούς ανωτερότητας της γλώσσας: η αρχή του 18ου αι. «ce qui n'est pas clair n'est pas français» (ό,τι δεν είναι σαφές, δεν είναι γαλλικό) έχει αντικατασταθεί με το πιο αποτελεσματικό μεταποικιακό «là où on parle français on achète français» (όπου μιλούν γαλλικά, αγοράζουν γαλλικά βλ. Phillipson 1992) και από την ανησυχία για την ποιότητα της γλώσσας που έχει υποκαταστήσει την Γαλλική ως προτιμώμενη «διεθνής» γλώσσα: «ce qui n'est pas clair, c'est l' anglais international» (ό,τι δεν είναι σαφές, είναι τα διεθνή αγγλικά). Δηλαδή, κατά την

κυβερνητική γαλλική προπαγάνδα, η μη μητρική αγγλική απορρίπτεται μετά βδελυγμίας ως αδρό, αμβλύ και χωρίς καμιά αξία γλωσσικό όργανο. Αυτή η αμυντική επιχειρηματολογία μπορεί να δίνει την εντύπωση του κωμικού, αλλά η αναγνώριση από τους Γάλλους της πραγματικότητας του γλωσσικού ιμπεριαλισμού είναι χρήσιμη για την ανάδειξη των τρόπων και των αιτιών της επέκτασης και της συρρίκνωσης των γλωσσών. Εδώ πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ως προς την υιοθέτηση ορθόδοξης ορολογίας. Μια έννοια όπως η γλωσσική «εξάπλωση» είναι παραπλανητική, καθώς μοιάζει να υποβάλλει την ιδέα ότι η επέκταση γλωσσών όπως η αγγλική είναι μια διαδικασία φυσική και αδιαμεσολάβητη, πράγμα που είναι ασφαλώς λανθασμένο.

2. Οι γλώσσες δολοφονούνται ως αποτέλεσμα (συγκεκριμένων) πολιτικών

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης συνεπάγεται εξαιρετικά μεγαλύτερη επαφή ανθρώπων από κάθε χώρα στην εθνική και τοπική διακυβέρνηση, στις επιχειρήσεις, στον τουρισμό και σε αμέτρητες ομάδες συμφερόντων. Οι χρηματοδοτήσεις της Ε.Ε. έχουν προωθήσει την κινητικότητα σπουδαστών και προσωπικού στα εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων, στη βιομηχανία και στην έρευνα, και έχουν προσπαθήσει να τονώσουν τις περιφερειακές μειονοτικές γλώσσες και να διαφοροποιήσουν την εκμάθηση ξένων γλωσσών ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες. Ο δηλωμένος στόχος αυτής της ενίσχυσης είναι η ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλλά και της κατανόησης μεταξύ των εθνών. Χρηματοδοτήσεις έχουν επίσης διατεθεί για τη γλωσσική μηχανική, την ανάπτυξη λογισμικού για την αυτόματη μετάφραση και για την ορολογία. Στα μείζονα προγράμματα της δεκαετίας του '80 οι χρηματοδοτήσεις χορηγούνταν ισομερώς σε όλες τις επίσημες γλώσσες, με στόχο να εξασφαλιστεί η παράλληλη ανάπτυξη δεξιοτήτων γλωσσικής τεχνολογίας σε κάθε γλώσσα. Η ισομέρεια αυτή δεν επέτρεπε σε γλώσσες με ισχυρή οικονομική στήριξη να υπερκεράσουν τις μικρές γλώσσες. Πρόκειται για μια περιοχή στην οποία η υπερεθνική γλωσσική πολιτική και η ορθή επένδυση μπορούν να συνεισφέρουν σε μια πιο ισομερή ανάπτυξη κάθε γλώσσας και δεν αποκλείεται να έχει συμβεί αυτό, αν και είναι δύσκολο να εκτιμηθεί το αποτέλεσμα τέτοιων μέτρων. Όμως με τις ισχύουσες σήμερα ρυθμίσεις οι χρηματοδοτήσεις καταμερίζονται σε γενικές γραμμές ανάλογα με τον πλούτο κάθε κράτους και τη συνεισφορά του στον προϋπολογισμό της Ε.Ε., με αποτέλεσμα η δανική, για παράδειγμα, να δικαιούται κάτω από το 3% και όχι ίσο μερίδιο με την Αγγλική (Maegaard 1996), παρόλο που η Ε.Ε. γνωρίζει ότι οι δυνάμεις της αγοράς αντιμάχονται τη γλωσσική ισότητα (βλ. αναφορές της Επιτροπής για το θέμα «Η πολύγλωσση κοινωνία της πληροφορίας», Νοέμβριος 1995).

Θα ήταν σημαντικό να διερευνηθεί κατά πόσο οι πολιτικές που ισχύουν σ' αυτό τον τομέα,

καθώς και σε προγράμματα φοιτητικής κινητικότητας όπως τα [ERASMUS](#) και [SOCRATE S](#) παγώνουν την υπάρχουσα ιεραρχία των ευρωπαϊκών γλωσσών και κατά πόσο, τελικά, συμβάλλουν στη γλωσσική πολυμορφία ή στην εξάλειψη άλλων γλωσσών πλην της αγγλικής ή, τουλάχιστον, στη συρρίκνωσή τους σε συγκεκριμένους τομείς, όπως οι επιστήμες και οι διεθνείς σχέσεις. Ένα πιθανό αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι η διγλωσσία της ηπειρωτικής Ευρώπης, με την αγγλική ως «άνωτερη» γλώσσα και τις άλλες γλώσσες, π.χ. τη δανική ή την ελληνική, περιορισμένες σε «κατώτερες» τοπικές λειτουργίες.

3. Ο γλωσσικός σχεδιασμός είναι αναγκαίος, ώ στε κάθε γλώσσα να εκτελεί όλες τις λειτουργίες σε μια «σύγχρονη» κοινωνία.

Τα θέματα γλωσσικής πολιτικής δεν έχουν ιδιαίτερα κεντρικό ρόλο στην Ε.Ε. Δεν φαίνεται να έχει γίνει ποτέ έρευνα για την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας (ούτε και στον ΟΗΕ έχει γίνει, Piron 1994). Γενικώς, η γλώσσα θεωρείται θέμα πολιτικά «καυτό». Η στάση των Βρετανών (και των Αμερικανών) είναι ότι υπάρχουν ατέλειωτα αποθέματα του δικού τους φυτού και όσο γρηγορότερα το καλλιεργήσουν και οι άλλοι -αποκλείοντας κατά προτίμηση τα άλλα φυτά- τόσο καλύτερα. Δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι οι πρώτες εκτενείς μονογραφίες για τη γλωσσική πολιτική της Ε.Ε. γράφηκαν από επιστήμονες που προέρχονται από χώρες οι οποίες ανησυχούν για την περιθωριοποίηση των δικών τους γλωσσών, δηλαδή από τον γαλλικό Καναδά, τη Γερμανία και τη Νορβηγία (Labrie 1993· Schlossmacher 1996· Simonsen 1996. Βλ. επίσης Coulmas 1990· Fishman 1994· Quell 1997 και το ετήσιο περιοδικό *Sociolinguistica*).

Θεωρητικά, οι 11 επίσημες γλώσσες της Ε.Ε. έχουν ίσα δικαιώματα. Είναι, επίσης, ζωτικής σημασίας για τη δημοκρατική διαδικασία σε κάθε χώρα τα επίσημα έγγραφα, τα οποία τώρα η Ε.Ε. παράγει σε τεράστιες ποσότητες, να είναι διαθέσιμα σε όλες αυτές τις γλώσσες. Στην πράξη όμως ισχύει μια «ιεραρχία κοτετσιού», όπου η αγγλική και η γαλλική έχουν τα πιο αιχμηρά ράμφη, τόσο ως γλώσσες στις οποίες συντάσσονται τα περισσότερα έγγραφα, όσο και ως γλώσσες που χρησιμοποιούνται στις περισσότερες διαπραγματεύσεις. Στην πραγματικότητα οι ευρωπαίοι πολιτικοί και γραφειοκράτες συχνά επιλέγουν -ή αναγκάζονται- να χρησιμοποιήσουν κάποια ξένη γλώσσα, αντί να επιμείνουν στα δικαιώματα της γλώσσας τους. Οι πρακτικοί περιορισμοί στην εξασφάλιση διερμηνείας για όλες τις γλώσσες (11x10=110 πιθανοί συνδυασμοί) είναι απαγορευτικοί, ακόμη και για τη μεγαλύτερη υπηρεσία διερμηνείας του κόσμου. Και όσο η Ε.Ε. επεκτείνεται με την ένταξη νέων κρατών-μελών, θα αποκτήσουν ακόμη πιο δυσχείριστες διαστάσεις. Έτσι, θα πρέπει αναπόφευκτα να περιοριστούν ακόμη περισσότερο τα γλωσσικά δικαιώματα.

Υπάρχει, επομένως, επείγουσα ανάγκη για μια γλωσσική πολιτική μέσα στην Ε.Ε., με την έννοια της ρητής διατύπωσης των δικαιωμάτων και της πρόσβασης στη γλώσσα, καθώς και του ρόλου και των λειτουργιών κάθε γλώσσας μέσα σε ένα δεδομένο πολιτικό οργανισμό ή στα υπερεθνικά σώματα. Η υπερεθνική γλωσσική πολιτική εμφανίζεται κάθε τόσο στις συζητήσεις σε εθνικό επίπεδο και η γλωσσική πολιτική έχει συζητηθεί συχνά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλά κυρίως σε σχέση με την υπο-εθνική ή μειονοτική γλωσσική πολιτική. Γενικά, η σχέση ανάμεσα στο εθνικό συμφέρον και την εθνική γλώσσα από τη μια μεριά και στις υπερεθνικές ή διεθνείς γλώσσες και τα αντίστοιχα συμφέροντα από την άλλη είναι πολύ ασαφής - αλλά δεν χωρεί καμιά αμφισβήτηση ότι τα θέματα αυτά αγγίζουν υπαρξιακά και οικονομικά νεύρα σε κάθε κράτος. Η υπεράσπιση της πολυγλωσσίας από τη Γαλλία στα υπερεθνικά φόρα, όπως η Ε.Ε., είναι εμπραθώς συνδεδεμένη με το διεθνές καθεστώς της γαλλικής. Από την άλλη όμως, η γαλλική κυβέρνηση, όπως και πολλές άλλες, κάνει παραδόξως μεγάλες επενδύσεις στην εκμάθηση της αγγλικής - μιας γλώσσας την οποία θεωρεί απειλή για τις θεμελιώδεις πολιτισμικές και γλωσσικές γαλλικές αξίες. Υπάρχουν σοβαροί λόγοι που στη Γαλλία ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων, ειδικών σε πολλούς τομείς, -και ίσως ένα μεγαλύτερο ποσοστό ανθρώπων σε μικρότερες χώρες της Ε.Ε.- έχουν ανάγκη να είναι λειτουργικά δίγλωσσοι ή πολύγλωσσοι. Αυτό που μας λείπει προς το παρόν είναι η απογραφή των γλωσσικών αναγκών και των πόρων, ως μια διάσταση του γλωσσικού σχεδιασμού σε εθνικό, υποεθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

4. Η παγκόσμια εμπειρία δείχνει ότι μια κρίση μπορεί να συνενώ σει διάφορα μέρη, ώ στε να αρθρώ σουν γλωσσικές πολιτικές σε βάση ισότητας και κοινώ ν οικονομικώ ν και κοινωνικώ ν στόχων.

Αυτό ακριβώς συνέβη στον Καναδά, στην Αυστραλία, στις σκανδιναβικές χώρες με την προσεκτική εισαγωγή των γλωσσικών νόμων Sámi, και πρόσφατα στη Νότια Αφρική. Το ίδιο ισχύει, στο πιο εργαλειακό επίπεδο επάρκειας σε ξένη γλώσσα, για το Ολλανδικό Εθνικό Σχέδιο για τις Ξένες Γλώσσες.

Στο υπερεθνικό επίπεδο της πολιτικής της Ε.Ε. ανακύπτουν πολλές κρίσεις αλλά σπάνια εμφανίζεται το θέμα της γλωσσικής πολιτικής, πέρα από τις σχετικά άκαρπες προσπάθειες της Γαλλίας να θέσει το ζήτημα του αριθμού των γλωσσών εργασίας μέσα στους θεσμούς της Ε.Ε. και της πολυγλωσσίας των πολιτών της Ε.Ε. Η γαλλική κυβέρνηση πιέζει συνεχώς να μαθαίνουν όλα τα παιδιά σχολικής ηλικίας της Ε.Ε. δύο ξένες γλώσσες, όπως συνιστά από πολλά χρόνια και το Συμβούλιο της Ευρώπης και όπως ήδη συμβαίνει στις μικρότερες χώρες. Την αρχή αυτή την έχει προτείνει και η Ε.Ε. σε μια [Λευκή Βίβλο για την Εκπαίδευση](#)

και την Κατάρτιση

με τίτλο

«Διδασκαλία και μάθηση, προς την κοινωνία της γνώσης» (COM(95) 590, 29 Νοεμβρίου 1995). Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. δαπανούν, πράγματι, τεράστια ποσά για την εκμάθηση γλωσσών στα σχολεία, με ανάμεικτα αποτελέσματα: κατά την άποψη των Γάλλων, η εκπαίδευση στις ξένες γλώσσες είναι «καταστροφή πλανητικών διαστάσεων» (Haut Conseil de la Francophonie, 1994). Αυτό μπορεί να ισχύει για την εκμάθηση ξένων γλωσσών στις μεγαλύτερες χώρες της Ε.Ε. αλλά όχι και για τις μικρές όπως η Ολλανδία και η Δανία, που έχουν μακρά παράδοση στην εκμάθηση και τη χρήση ξένων γλωσσών στο εμπόριο, σε κείμενα της ανώτερης εκπαίδευσης και στα ΜΜΕ (οι ξένες ταινίες, αντί να μεταγλωττίζονται, παίζονται με υποτίτλους και με τον γνήσιο ήχο τους). Η εμπειρία της πολυγλωσσίας μέσα στα εκπαιδευτικά συστήματα, και γενικότερα μέσα στην κοινωνία, παρουσιάζει μεγάλες διαφορές στην Ευρώπη και επηρεάζει τον βαθμό απόδοσης των επενδύσεων στον τομέα αυτό.

Υπάρχουν θεωρητικές και εμπειρικές δυσκολίες στον εντοπισμό της συμβολής της αγγλικής στους τύπους γλωσσικής ιεράρχησης, εξαιτίας των πολλαπλών εκδηλώσεων της γλώσσας, των γλωσσικών πολιτικών με πολλές άμεσες ή έμμεσες μορφές και της διαπλοκής της θριαμβεύουσας «παγκόσμιας» γλώσσας σε σύνθετες παγκόσμιες και τοπικές δομές και διαδικασίες. Αυτό είναι ένας ακόμη λόγος να τεθεί σε κίνηση μια διαδικασία αποσαφήνισης της γλωσσικής πολιτικής, η οποία μπορεί να διευκολύνει τον προσδιορισμό κριτηρίων για δίκαιες γλωσσικές πολιτικές, εθνικές και υπερεθνικές, καθώς και τον εντοπισμό των δυνάμεων της αγοράς που επαυξάνουν την κυριαρχία της αγγλικής. Αυτό θα βοηθούσε στη νομιμοποίηση και στην προώθηση αντιηγεμονικών δραστηριοτήτων, όπως η εξασφάλιση ότι οι επιστήμονες θα γράφουν στη μητρική τους γλώσσα αλλά και στα αγγλικά, η εξασφάλιση ότι το Internet θα ενισχύει την υπόσταση και τη χρήση πολλών γλωσσών, η υιοθέτηση ενός φάσματος πολιτικών που προωθούν την πολυγλωσσία, οι επενδύσεις στην οικολογία της γλώσσας και η προστασία της.

5. Οι θεωρίες για τη γλώσσα και την ισχύ πρέπει να συνδέονται τόσο με τη δομή όσο και με την ιδεολογία.

Το γενικότερο ερώτημα είναι πώς η μελέτη της γλωσσικής πολιτικής μπορεί να προσεγγίσει αυτές τις διαστάσεις και αυτά τα παράδοξα, καθώς και τις ελπίδες και τις απειλές από την αγγλική, με τρόπο ενημερωμένο και θεωρητικά σαφή, ώστε να οικοδομήσει μια κοινή κατανόηση των σχετικών μεταβλητών και των αναγνωρίσιμων φαινομένων που μπορούν να θεωρηθούν αιτιώδους σημασίας. Η γλώσσα είναι ένας σημαντικός μηχανισμός κοινωνικής ιεράρχησης, που διασυνδέεται με το γένος, την τάξη, τη «φυλή» κλπ. Διαπλέκεται επίσης με διαδικασίες εθνικής ιεράρχησης και διαμόρφωσης υπερεθνικής ταυτότητας, με τρόπο

που κάποιες γλώσσες να φαίνονται περισσότερο «ευρωπαϊκές» από άλλες. Οι έννοιες *γλωσσισμός*

[linguicism] και

γλωσσικός ιμπεριαλισμός

προσπαθούν να συλλάβουν δομές και διαδικασίες γλωσσικής ιεράρχησης και μπορούν δυνητικά να βοηθήσουν στη διασάφηση του ρόλου των εθνικών και υπερεθνικών γλωσσών στην πολυδιάστατη ευρωπαϊκή ενοποίηση.

[\[2\]](#)

Πολλά από τα θέματα αυτά τα έχει συλλάβει ο Peter Mühlhäusler στο εξαιρετο βιβλίο του *Γλωσσική οικολογία: γλωσσική αλλαγή και γλωσσικός ιμπεριαλισμός στην περιοχή του Ειρηνικού*

(1996). Πολλές σχετικές μεταβλητές προβάλλονται στις δύο επιλογές παγκόσμιας σύγχρονης γλωσσικής πολιτικής του ιάπωνα επικοινωνιολόγου Yūkio Tsuda: στο «πρότυπο διάχυσης της αγγλικής» και στο «πρότυπο της οικολογίας της γλώσσας».

Πρότυπο διάχυσης της αγγλικής

A. -καπιταλισμός

B. -επιστήμη και τεχνολογία

Γ. -εκσυγχρονισμός

Δ. -μονογλωσσία

E. -ιδεολογική παγκοσμιοποίηση και διεθνοποίηση

ΣΤ. -υπερεθνοποίηση

Z. -εξαμερικανισμός και ομογενοποίηση του παγκόσμιου πολιτισμού

H. -γλωσσικός, πολιτισμικός και πληροφορικός ιμπεριαλισμός

Πρότυπο της οικολογίας της γλώσσας

1. -προοπτική με κέντρο τα ανθρώπινα δικαιώματα

2. -ισότητα στην επικοινωνία

3. -πολυγλωσσία

4. -διατήρηση των γλωσσών και των πολιτισμών

5. -προστασία της εθνικής κυριαρχίας

6. -προώθηση της εκμάθησης ξένων γλωσσών

Μόνο αν αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις και τις κρίσεις της Ε.Ε. στον χώρο της γλωσσικής πολιτικής σε συσχετισμό με τα πλαίσια μέσα στα οποία διαδραματίζονται και σε αναφορά με θεωρητικώς σαφή και ευαίσθητα εννοιακά πλαίσια, είναι πιθανό να θέσουμε υπό αμφισβήτηση τη γλωσσική ηγεμονία της αγγλικής και να συμβάλουμε σε μια πιο δίκαια ευρωπαϊκή γλωσσική οικολογία.

Μετάφραση

Ιορδάνης Βλαχόπουλος

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. BAKMAND, B., R. PHILLIPSON & T. SKUTNABB-KANGAS, επιμ. 1996. *Papers in Language Policy*.
Papers from the language policy conference, 29 January 1996,
ROLIG-papir
56, Roskilde University, Ροσκίλντε.
2. COULMAS, F., επιμ. 1990. *A Language Policy for the European Community: Prospects and Quandaries*. Βερολίνο: Mouton de Gruyter.
3. FISHMAN, J. A. 1994. On the limits of ethnolinguistic democracy. Στο SKUTNABB-KANGAS & PHILLIPSON 1994, 49-61.
4. LABRIE, N. 1993. *La construction linguistique de la Communauté européenne*. Παρίσι: Henri Champion.
5. HAMELINK, C. 1994. *Trends in World Communication: On Disempowerment and Self-Empowerment*. Penang: Southbound, and Third World Network.
6. HAUT CONSEIL DE LA FRANCOPHONIE. 1994. *La francophonie et l'Europe*. Papers for the 10th Session. Παρίσι: Haut Conseil de la Francophonie.
7. MAEGAARD, B. 1996. EU and Danish support for linguistic engineering and computerized translation in a small European language: results and implications for the relationship between Danish and more widely used languages. Στο BAKMAND, PHILLIPSON & SKUTNABB-KANGAS 1996, 43-45.
8. MÜHLHÄUSLER, P. 1996. *Linguistic Ecology: Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region*. Λονδίνο: Routledge.
9. PHILLIPSON, R. 1992. *Linguistic Imperialism*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
10. PIRON, C. 1994. *Le défi des langues: du gâchis au bon sens* (The languages challenge: from mess to common sense). Παρίσι: L'Harmattan.
11. QUELL, C. 1997. Language choice in multilingual institutions: A case study at the European Commission with particular reference to the role of English, French, and German as working languages. *Multilingua* 16(1): 57-76.
12. SCHLOSSMACHER, M. 1996. *Die Amtssprachen in den Organen der Europäischen Gemeinschaft*. Φραγκφούρτη: Peter Lang.
13. SIMONSEN, D. 1996. *Nordens språk i EUs Europa. Språkplanlægning og språkpolitikk mot år 2000* [The Nordic languages in the Europe of the EU.

Language planning and language policy towards the year 2000]. Nordisk Språksekretariat (Rapport 22), Όσλο.

14. SKUTNABB-KANGAS, T. & R. PHILLIPSON, επιμ. 1994. *Linguistic Human Rights. Overcoming linguistic discrimination*

. Βερολίνο & Νέα Υόρκη: Mouton de Gruyter.

15. SKUTNABB-KANGAS, T. 1988. Multilingualism and the education of minority children. In *Minority education: from shame to struggle*, ed. T. Skutnabb-Kangas & J. Cummins, 9-44. Clevedon: Multilingual Matters.

16. TSUDA, Y. 1994. The diffusion of English: its impact on culture and communication. *Keio Communication Review*

16:49-61.

¹ Εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου στην Tove Skutnabb-Kangas για τη σημαντική συνεισφορά της στις απόψεις μου σχετικά με τον τομέα αυτό. Οι οκτώ θέσεις διαμορφώθηκαν από κοινού με αφορμή τη συμβολή μας σε μια συζήτηση για θέματα γλωσσικής πολιτικής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

² Ο «γλωσσισμός» [linguicism] ορίζεται ως «ιδεολογίες, δομές και πρακτικές που χρησιμοποιούνται για τη νομιμοποίηση, πραγματοποίηση και αναπαραγωγή μιας άνισης κατανομής ισχύος και πόρων (υλικών και άυλων) σε ομάδες που καθορίζονται με βάση τη γλώσσα» (Skutnabb-Kangas 1988).

Ο «γλωσσικός ιμπεριαλισμός» είναι μια υποκατηγορία του πολιτισμικού ιμπεριαλισμού, παράλληλα με τον εκπαιδευτικό, τον επιστημονικό και τον ιμπεριαλισμό των ΜΜΕ (Phillipson 1992). Ο «γλωσσικός ιμπεριαλισμός της αγγλικής» νοείται ως μια μορφή γλωσσισμού και μπορεί να ορισθεί ως καθιέρωση και διαρκής αναπαραγωγή των δομικών και πολιτισμικών ανισοτήτων ανάμεσα στην αγγλική και τις άλλες γλώσσες. Ο όρος «δομικός» αναφέρεται σε υλικές ιδιότητες (για παράδειγμα, ιδρύματα, οικονομικά κονδύλια), ο όρος «πολιτισμικός» σε άυλες ή ιδεολογικές ιδιότητες (για παράδειγμα, στάσεις, παιδαγωγικές αρχές).